ნანა ბოჯალიაშვილი

ზნის დაბნელების ზიარების ეპიზოდი „ნინოს ცხოვრებაში“

„ნინოს ცხოვრება“ უალრესად სიმბოლიზებული ნაწარმოებია. ამ სიმრავლიდან ჩვენ გამოვიყოთ ზნის დაბნელების ეპიზოდს, რომელიც ძალზე საყურადღებო სახე-იდეაა პარადიგმული სახისმეტყველების თვალსაზრისით. ჩვენი მიზანია ზნის დაბნელების ვითარება სიმბოლოს პარადიგმული მნიშვნელობის ჩვენება, რომელსაც უკავშირდება ქართლის მოქცევის მოვლენები. ამისათვის განვიხილავთ „ნინოს ცხოვრების“ ყველა რედაქციას, ისტორიული თხზულებებს; ტიპოლოგიური მიმართებათა დასაბუთებლად მოვიხმობთ რუსულ და ფრანგულ ეპოსებს — „ამბავი იგორის ლაშქრობისა“ და „სიმღერა როლანდზე“.

„ნინოს ცხოვრებაში“ ზნის დაბნელების ეპიზოდი წარმოადგენს ნაწარმოების კულმინაციური წერტილს, რომელიც განსაზღვრავს მირიანის შეგნებაში ძველი ღმერთების მძლეთამძლეობის საკითხი. ამისათვის ზიარდებოდა ნაწარმოებში ყოველი ნიუანსი, ამისათვის დასჭირდა ავტორს ცალკეული საკითხების თხრობა და განმარტება. ამ შემთხვევაში ზნის დაბნელება — ქრისტესმიერი საშუალებაა მირიანის გულში ახალი მოძღვრების სასარგებლოდ აღვერებული, ბოლო აკორდია, სხივია სიბნელის გზით მოსული, სინათლეა მირიანის ბნელი სულისა და გონების გასანათებლად და ქართლის მოსაქცევად.

სანადირობ წასვლის წინ, ზნის დაბნელებამდე, მეფე მირიანი სინანულს განიცდის თავისი სარწმუნოებრივი მერყეობის გამო და ამბობს: „ლირს ვართ ჩუენ ღმერთთა ჩუენთაგან ბორიტის ყოფისა, რამეთუ უღებ ეჴმნენით მსახურებასა მათისა და მიუშუეთ ჩუენ ქრისტიანეთა გრძნეულთა ჭადაგებად სჯულსა მათსა ჭეშმარიტებასა ზედა: რამეთუ გრძნებითა ჯოფენ აღვერეულებათა მათ. აწ ესე არს განზრახვა ჩემი, რათა ბორიტად მოგრძნეთ ყოველნი მოსავნი ჯუარცმულისანი და უმეტეს შეეფდეთ მსახურებასა ღმერთთა მათ მპყრობელთა ქართლისათა“ (9, 108-9).

მირიან მეფის ასეთი ჭადილი ქრისტეს რჯულის გამავრცელებელთა იმედით, თითქოს, მობოდიშებაა მირიანისა თავისი ძველი ღმერთების წინაშე, მისი, როგორც ადამიანისა და მეფის, ცოდვათა შესამსუბუქებლად. მას, როგორც მეფეს, თავისი ერის სულიერი მაბრობის მოვალეობა ჰქონდა დაკისრებული.

ძველ გადმოცემათა თანახმად, მზე არ უნდა დაწვეს რისხვით. ეჯერთ და ადამიანმაც თავისი გაჯავრება თუ რისხვა მზის ჩასვლამდე უნდა დაიწყნარის. თუ იგი, სულიერი გაუწონასწორებლობის პირობებში, პირმოთნეული სიმშვიდით ვერ აცილებს მზათობას, მისი გონებაც მთლიანად არ ეკუთვნის მზეს. სულიერი წონასწორობა კი, მზის ჩასვლისას, შეუდგა ხვალის იმედია. მეფე მირიანი კი განრისხებული მიდის სანადირო ჭრიტიანთა დასჯის გადაწყვეტილებით.

მირიანის ბეჭდისა და შერეულობის თხრილის მთაზე ნადირობის დროს ზღვარი დაუდო ქრისტე ღმერთის მიერ მოგზავნილმა სასწაულმა — ნათლის დაბნელებამ და მზის სინათლის კვლავ დაბრუნებამ ქრისტეს მამართ ლოცვის აღვლენისთანავე.

„ეს ნათელი გაანათებულია ვითარცა დიდი საცხაელე და დიდი შეეცნობლობა, რომელსაც მათი მთლიანობა, რომელსაც ანტინომია" (15, 160).

რატომ იყო მზის დაბნელების ეპიზოდი მირიანის რწმენაში მობრუნების დაჭტრობად?

ცნობილია, რომ მზის ღმერთობის აღიარება და მისი ფეთიშად მათისური ხანიდან მოდის. წინაქრისტიანულ, წარმართობის ხანაში ძლევრობდა ეს უძველესი ღვთაება. ამიტომ მზის ნათელმოსილ ძალებთან მიმართებაში გადაწყვეტს ავტორებმა ძველი და ახალი რელიგიის ორთაბრძოლის შედეგი ქრისტეს მოძღვრების სასარგებლოდ.

მეფე მირიანისათვის ნათლის დაბნელების მოვლენა „მოკვეთა ჭირთლისას" ჭელიშვილ რედაქციაში, ლეონტი მროველის „მეფეთა ცხოვრებაში" და „ქართლის ცხოვრების" სომხურ თარგმანში, მიზანმიმართულ კავშირშია ასტრონომიულ მოვლენასთან — მზის დაბნელებასთან. მეფეთისათვის მოვიყვანთ მეფე მირიანის თხრილის მთაზე ნადირობისას მზის დაბნელების ეპიზოდს „ნინოს ცხოვრების" ჭელიშვილი რედაქციიდან: „შეეცთასა, აღეკრა მეფე და განვიდა ნადირობად მეუნარით ჯერი და მოვლო სანახები მეუნარისა და განვიდა მთათა ზედა თხრილისათა. მაღნარითა, რათამცა მიხედნა ცხეთა მათ დიდთა ასპათ და კასპად და ეფლისკიხედ და განვიდა თხეშსა მის მთისასა. და შეა საშალ ოდენ დაბნელდა მის ზედა მზე, და იქნა ღამე ეკლესი, ბნელი ფრიად. დადგინა ბნელმან არეანი, ადგილნი ეგინი. და განიბნიენეს ურგელსა მისგან და ჭირსა ერთიერთ ორს ყოველნი ერნი მისნი, და დარჩა მეფე მარტო და იარებოდა მთათა ზედა და მაღნარითა შინა შეშინებული და შეძრწენებული და დადგა ერთსა ადგილსა და წარეწირა სასოებაი ცხოვრებისა მისისაგ. ხოლო ყეთილის მეოდელმან ღმერთმან აჩვენა გონებაი მისი ეცნობელობისაგან ცნობად და ეშეკრებისაგან მეცნიერებად, და მოეცა ცნობასა და განზრახვიდა გულსა თესსა და თქუა: „ეს ესერა, ვბედავ რაჰეთუ ვხედავ ჭეშმარიტსა მაღლითა არმაზს და ზიდენს და არა ვსთუ ღმერთ

ბაი ჩემ ზედა. აწ უკვე გბედო, რომელსა-იგი ნინო ჭალაგუბს ჯვარსა და ჯვარცმულსა და ჰკოდეს ეკრინებათა მრავალთა მასითა სასოებითა. აწ არიმცა ძალ-იდგა ესენათ ჩემი ამის ჭირისაგან, რომეთუ ვერ მე ცოცხალივ ეფოსეთს შინა, და არა უფროს ესე, თუ ყოველსა ჭეყანასათჳს აქმნა დაჭკვეთი და ნათელი ბნელად გარდაიქცა, ანუ ჩემთჳს ოდენ არს ჭირი ესე". მეფსუელად ჭმა-ყო და თქუა: „ღმერთო ნინოსო, განმიბათელ ბნელი ესე და მიბრუნე საყოველი ჩემი, და აღვაარო სახელი შენი, და აღვმართო ძალი ჯვარისა შენისა და თაყვანის ეცეს მას, და აღვაშენო სახელი სახლად შენდა და საღოცველად ჩემდა, და ვიყო მორჩილ ნინოსა და ოჯოელსა ზედა ჭრიმთისა". და ესე რა თქუა და წარმოთქუა, მაშინ განთენდა და მზეჰრიდელ გამობრწყინდა მზე" (12, 135).

მოყვანილი ციტატიდან ნათელია, რომ ნადირობის დროს დაბნელდა მზე თბილისის მთაზე. მირიანს ვერ უშველია ძველი ღმერთების მიმართ აღვლენილმა ლოცვამ. მზის სინათლე ხელოვნად გახდა მზეზედ ქრისტეს, ჭირთლის მომავალი ღმერთის ძალისხმევით.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ მზის დაბნელების შესახებ, რომელიც წინ უძღოდა ან თანხვდება რიგივ მნიშვნელოვან მოვლენას, მოსახრობელია ძველ საეკლესიო წყაროებშიც. ესე, მაგალითად: ბეტრე მოციქულის ქადაგებაში მოკლებულია ლეტალი, სადაც მითითებულია მზის მოსალოდნელი დაბნელების მოტივზე: „არიმეტ ესე არს თქმული იგი თოვლ წინასწარმეტყველისა:... მზე გარდიქცეს ბნელად და მთოვარე სისხლად ბირველ ვიდრე მოწევნამდე დღისა მის უფლისა დიდისა და განმანებულისა" (საქმე, 2, 20).

ლუკას სახარებაში ქრისტეს ჯვარცმის შემდეგ აღწერილია მზის დაბნელება, რომელიც წინ უძღოდა მისი სულის განტევებას: „და დაბნელდა მზე, და განიგო კრეტსაბმელი ტაძრისა მის შორის. და ხმა-ყო ჭმითა დიდითა იესო და თქუა: მამათ, ჭელითა შენითა შეგვნდურებ სულსა ჩემსა და ესე რაი თქუა, განეტევა სული" (ლუკა, 25, 45–46).

მათეს სახარებაში კი ქრისტეს ჯვარცმის შემდეგ ნათქუამია: „ხოლო ექუს ჟამითგან დაბნელდა ყოველი ჭეყანაჲ, ვიდრე მეცხრეს ჟამადმდე" (მათე, 27, 45), ხოლო ქრისტეს სულის განტევებისთანავე „ჭეყანაჲ შეიძრა, და ლოდნი გასთეგლეს და საფლავნი აღეხუნეს" (მათე, 27, 51).

მარკოზის სახარებაში გვითხულობთ: „და ვითარცა იყო ჟამი მეექსე, ბნელი იყო ყოველსა ჭეყანასა, ვიდრე მეცხრე ჟამადმდე. და მეცხრესა ჟამსა ჭმა-ყო იესუ ჭმითა დიდითა და განეტევა სული" (მარკოზ. 15, 33).

ცნობილია, აგრეთვე, ოთხნს ხალვები, სადაც კრიალი და ანგელოზი, რომლებიც ათლებენ ბეჭედს ან დასკვენენ საფლავს, მოხდეს მზის დაბნე-

ლება: „და ვიხილე, რომელმა ალიღო მეექვსემ ბეჭედი, და [illegible] ალიღო, და მზეს შავ იქმნა, ვითარცა ძაძა ბალნისაა" (გამოცხადებაჲ, 6, 12), ან „და მეოთხემან ანგელოზმან დასცა საყურეა, და იწყალა მესამედი მზისაა და მესამედი მთოვარისაა და მესამედი ვარსკვლავთაა, რომა დაბნელდეს მესამედი მათი და მესამედი ერეფერი გამოჩნდეს, და ღამე და ლამე ეგრეთვე" (გამოცხადებაჲ, 8, 12).

საფიქრებელია, რომ „ნინოს ცხოვრების" ავტორმა, თავის წინამორბედთან, მზის დაბნელება მოიძარცვა რიგორც საშეალება, [illegible] ხერხი ნაწარმოების ძირითადი მოტივის გაძლიერების მიზნით, სადაც მითითებულია მზის ნათლის დაკარგვაზე, სამყაროში, ბევრ მორიგებულ ნადირობასთან დაკავშირებით, თუმცა იქ დაბნელების დაჭერილი სხვაგვარია.

ბიზანტიელ წყაროებში (გელასი კესარიელი, რუფინუსი, სოკრატე სქოლასტიკოსი, ერმია სოზომენე — IV–V სს.) ნათქვამია რიღაც სქელ ბურუსის შესახებ, რომელმაც დაებნელა მზის ნათელი მეფეს ნიკიბის დროს. მეუბნედეად სხვადასხვაობისა, ამ ორ მოვლენას შორის შეიძლება დაეძებნის მსგავსების ელემენტები. მით უფრო საძებნია ასანი მოცემული შემთხვევაში, რადგან ცნობილია, რომ ნინოს ეკლესიის საძირკვლიდან ჩამოყალიბება, რაც მისი „ცხოვრების" მატიანეული-ქრონიკულ რედაქციაში და „მოქცევაჲ ქართლისაჲ" ქრონიკებში მოცემული, IX ს. თარიღდება. არსებობს მოსაზრება, რომ მისი შემოტანის ოუკელებლობა ქართველ-სომეხთა საეკლესიო გაუცხოებელებამ და საგანგებო გამანათლებლის არარსებობის პრობლემამ წარმოშვა აქედან მომდინარე — ქართველმა ავტორებმა, შეიძლება გამოიყენეს ბიზანტიელ წყაროებში არსებული მონაცემები ნიკიბის დროს ნათლის დაკარგვის შესახებ და მის ადგილი მიმართება მისცეს. კერძოდ, „ერმია ბურუსი" (გელასი კესარიელი), „ძალიან სქელი წყვდიადი" (რუფინუსი), „სქელი ნისლი და ბურუსი" (სოკრატე სქოლასტიკოსი), „ძალიან სქელი ნისლი" (ერმია სოზომენე) და სხვ. ხომ არ გაითვალოს მზის დაბნელებასთან?

რ. სირაძე ამ ნისლ-ბურუსეულობით მზის დაბნელების მსგავს სიტუაციებს გამოიყენებს სხვა ნაწარმოებებშიც („სერაბიონ ზარზმელის ცხოვრებაში"). სხვაა შორის, მოკიჭულია საკუთარ მითითებულია „ირმურსა" და „ბნელზე", მოგვ-ბარიმეს მიმართებით, რომლის შესახებ წმინდა საკვლ ამბობდა: „და იწ ესერი ჭელი უფლისაი შენ ზედა და იყო შენ ბრმა და ვერ ხედვიდე მზესა ვიდრე ამამდე და მეკუსეულად დაეცა მის ზედა ირმური და ბნელი, და მიმოვიდოდა და ეძებდა მძღუარსა" (საქმე, 13, 11). „ვიდრე ამამდე", ე. ი. მანამ არ დადგება ეგი შენი თვალითხედვისა, სანამ არ შეიცნობ ქრისტეს ნათელს და სულიერად არ განიწმინდები.

ან კიდევ: როცა წმინდა მამრიებელმა და ლეთისმეტყველმა თოთხმ

ილა შვიდი ანგელოზი, შეხუთეს ასეთი სასწაული ჩაიდინა: „და შეხე-
ულნან ანგელოზმან დასცა საყურსა, და ვეხილნ ვარსკულავი, რომელი
ყრდამოვარდა ზეცით ქუეყანად, და მიეცა მას კლიტე ჯურღმულისა მის
უფსკრულისაჲ. და აღეღო ყუელი ჯურღმულისა მისგან, ვითარცა ყუა-
ლი ცეცხლისა მოტეფნარისაჲ, და დაბნელდა მზე და ჰაერი ყუალისა
მისგან ჯურღმულისა" (გამოცხადებაჲ, 9, 1-2).

თხზულებათა განხილვიდან ირკვევა, რომ სინათლე გაჩრა დღისით, ბუნების სხვადასხვა მოვლენასთან დაკავშირებით. თუ, მართალია, ობიექტური მიზეზი უდევს საფუძველად მზის შუქის გაჩრობას, მაშინ უფრო ხეტად მზის ასტრონომიული დაბნელებაა სავარაუდებელი. თუ განვიხილავთ ტექსტების ანალიზს, ნადირობის დროს ნათლის დაბნელების ეპიზოდში თვალში საცემია ის გარემოება, რომ მზის დაბნელება (ნისლით, ბურუსით, თუ სხვა რაიმეთი) მოხდა „მუსიეულად", „ეკლებ", „მუხა მინა", რომელიც განსაკუთრებით ყურადსაღებია იმ წყაროებში, სადაც საქმე ნისლსა და ბურუსს ეხება.

მოგვყავს შესაბამისი ადგილები:

1. „შუა საშხარ ოდენ დაბნელდა მზე და იქმნა ღამე ეკლესი ბნელი ფრიად" (12, 135).

2. „შუა-საშხრისა ოდენ დაბნელდა მზე მთასა ზედა და იქმნა ვითარცა ღამე ბნელი, ეკლესი, და დაიპყრა ბნელმან ირუნი და ადგილნი" (9, 109).

3. „და ცის გაჩნდა ნისლი და ბურუსი. დაბნელდა მზე შუადღისას და იქმნა ღამე" (19, 107).

4. „ესმსა საშხრისასა დაუბნელდა მის განგებულებითა ღვთისაითა, ვითარცა იგი პირველ პავლეს და ვითარცა ვერ შეშინებულ იყო იგი სულად" (18, 67).

5. „მაშინ განგებითა ზეგარდამოსითა ეაკითმოუეარისა შეფისაგან პავლესებრ მოთანადრისა და მუსიეულად ბნელითა შეპყრობილ იქმნა და დაცემულ და ვერ შეშინებულ სულად" (3, 28).

6. „მის დღისითვე ჩამოუბნელდა მოელოდნელად. ეკლად შუადღეს ღრმა ბურუსმი მოიცვა მთელი ტყე" (6, 189).

7. „და დღე დაბნელა სქელმა წყვდიადმა და რადგან სინათლე გაჭრა" (13, 203-204).

8. „რაიმეთე მუსა შინა ბნელმან რაბანმე მოიცვა იგი" (8, 216).

9. „ჩამოწვა სქელი ნისლი და ბურუსი" (17, 232).

10. „ეკლად ძალიან სქელი ნისლი ჩამოწვა... და ყოველი მზრით დაეფარა მათ ცა და მზე" (7, 238-9).

უნდა ითქვას, რომ ავტორები ალნიშნავენ შუადღისას სქელი ნისლის გაჩენას, რომელმაც დაბნელა მზე. საერთოდ, ნისლი, რომელიც ბუნების

მოვლენა არ ჩნდება უეცრად შეადგილისა, განსაკუთრებით შობიანი ადამიანისა და არ ქრება მეუსუფლად. ცნობილია ნისლიანი დღე და არა შობიანი დღე უეცარი ნისლით. ამაში დაგრწმუნდებით, თუ გინდაგრძობთ ტექსტების შემდგომ განხილვას. კერძოდ, საინტერესოა შობის ნათლის დაბრუნების მომენტის ასეთივე მეუსუფლობა „ნინოს ცხოვრების" ათეულის ყველა რედაქციაში.

მოგვყავს ამონაწერები:

1. „და ესე რაი თქვა და წარმოთქვა, მაშინ განთენდა და მზეცა გამობრწყინდა მზე" (12, 136).

მირიან მეფის ლოცვა ქრისტესადმი: „შენ მიბძანე ჭირისაგან და სიხელოვნეთაა შენითა მზეცა განმანათლე ბნელი ჩემი" (12, 136).

2. „ესე ყოველი რა წარითქვა, განთენდა და გამობრწყინდა მზე" (9, 110).

3. „ესე რა თქვა ყოველადსანატრელმან მან და მოწყალემან, რომელ მარადის ეძიებს ლონესა ცხოვრებისა ჩვენებისასა, გამოანათა ნათელი მის შორის და მზეცა სიბნელისა მისგან განთავისუფლდა" (18, 68).

4. „და ეს რომ თქვა, ამოვიდა მზე ბრწყინვალე ანრითა და ანათა ძ მისმა ლაშქარმა" (19, 108).

5. „ესე რა თქვა ყოველად სანატრელმან მან და მოწყალემან, რომელ მარადის ეძიებს ლონესა ცხოვრებისა ჩვენისა, გამოანათა ნათელი მის შორის და მზეცა სიბნელისა მისგან განთავისუფლდა" (3, 29).

6. „რომელნიც კი ილოცა, ნისლით გამოწვეული ბურუსი გაიფანტა" (16, 232).

7. „უცბად ნისლი გაიფანტა და ცაც მოიწმინდა" (7, 238-239).

რომელნიც ირკვევა, აქაც იგივე პროკლინდენტთან გვაქვს საქმე: ქრისტეს მიმართ მირიანის ლოცვის ალეგორიასთანავე გამობრწყინდება მზის ნათელი: „მეის", „მზეცა", „რომელნიც კი ილოცა", და სხვა. ზუსტად ისევე, რომელნიც დაბნელდა.

შეიძლება ვიფარაფოთ, რომ ნისლი და ბურუსი, რომელიც მეუსუფლად წარმოშვა და ასევე უეცრად „გაიქრა" სიბნელე, იგივე ფენომენია, რაც მზის დაბნელება. იმისათვის რომ დადგინდეს, თუ რა შეხებისობაშია მზის ასტრონომიული დაბნელება და ნაწარმოებში მოცემული ეპიზოდის ხასიათი, საჭიროა განვიხილოთ მეფე მირიანის ნათლის დაკარგვის მოვლენა თხზულების სხვა პერსონაჟებთან მიმართებაში.

ირსენ ბერის, უცნობი ავტორის, თეოდორიტე კერესელის, ჭირიელი, ბერძნული და სხვა წყაროების მიხედვით, მზის დაბნელების ირეალი მზოლოდ მეფისათვის ნათლის დაკარგვით შემოიფარგლა.

მაგალითისათვის მოვიყვანთ ნაწყვეტს ირსენ ბერის თხზულებიდან:

„მაშინ, განგებითა ზეგარდამოსათა კაცთმოყვარისა შეფისაგან, ბაგეს-სებრ მოინადირა და მეყსეულად ბნელითა შეპყრობილ იქმნა და დაბნეულ და ვერ შემძლებელ სლვად, რამეთუ თანამონადირენი, ესე მისნი მცხინვარესა მის ნათელსა ხედვიდეს ჩუენებისაებრ. და ვიდოდეს, ხოლო მეფე დაშთომილ იქმნა შეპყრობილი საკრველითა სიბრძნისაითა და ზარტენილ იქმნა და წარიწირა სასოებაი ცხორებისაჲ" (3, 28).

მხოლოდ მირიანისათვის ნათლის დაკარგვა არ შეიძლება დავეკუთვნოთ ასტრონომიული მოვლენას. ის მირიანის პირადი ტრაგედიაა.

„ნინოს ცხოვრების" შატბერდელ-ქელიშერ რედაქციებსა და გელათსა ეკლესიელის, სოკრატე სქოლასტიკოსის, რუფინუზის ბერძნულ წყაროებშიც დღის ნათელი დაბნელდა არა მარტო მირიანის, არამედ მისი თანამონადირეთათვისაც. ამ შემთხვევაშიც მზის დაბნელება არ შეიძლება დავეკუთვნოთ ასტრონომიულ მოვლენას, რომელსაც, როგორც ზოგი მკვლევარი ალნიშნავს, მართლაც ჰქონია ადგილი საქართველოში IV საუკუნეში.

ზემოალნიშნული რედაქციების მიხედვით, თბილისის მთაზე ნადირობის ეპიზოდში ნათლის დაკარგვის მოვლენა მხოლოდ მეფეთა და მ-ხლებლებით შემოიფარგლა, მაშინ, როდესაც თბილისის მთის ძირას ... ბარე მცხეთა-ქალაქის მცხოვრებთათვის, მათ შორის დედოფლისათვ... (დროის იმავე მონაკვეთში) მზე ხილული, მბრწყინავ მნათობად რჩებოდა, რაც, რასაკვირველია, მზის ასტრონომიული დაბნელების საწინააღმდეგო არგუმენტად რჩება. ამაზე მიუთითებს „ქართლის მოქცევიდან" ნინოს ცხოვრების ის მონაკვეთები, სადაც მოთხრობილია მეფე მირიანის ნადირობიდან დაბრუნება და ნანა დედოფლის შეხვედრის ამბავი. მოვიყვანთ ციტატებს:

1. „ხოლო ნანა დედოფალი და ყოველი ქალაქი განგიდეს მიგებებად მეფისა, რამეთუ ესმა პირველად წარწყმედაი და კეთილად მოსლვაი მშჳდობისა. და იქმნა ფრიადი სიხარული პალატ-ბანაკსა შინა მეფისასა, რამეთუ გლოვაი მათი სიხარულად გარდაიქცა და მიეგებოდეს ჭანჭარს და ლართას" (12, 136).

2. „ამისა შემდგომად წარმოემართა საბრეფოდ თუსად ქალაქად და ვითარცა მოეახლა, გამოვიდა ყოველი ერი სიხარულით მიგებებად მისა და მათ თანა დედოფალი ნანა, რამეთუ ესმინა პირველ მის ზედა მოხუელი ესი საბნელე, და აწ ხედვიდეს დიდებულსა მის საკრველსა ხიბარულითა და სარწმუნოებითა და ბრწყინვალებითა სახედველითა ერისაგან შემკელსა და განგურებულნი ადიდებდეს ღმერთსა ნინოსსა" (3, 29).

3. „ხოლო ნანა დედოფალი და ყოველი ერი განვიდა მოგებებად მეფისა, რამეთუ ესმა პირველ წარწყმედა და კეთილად მოსლვა მშჳდობით" (9, 110).

4. „მიბრუნდნენ შინ, წინდაწინ გაუგზავნეს მიბარობლები [მათ], რომ-ლებიც ისხდნენ გლოვაში ცოცხალი ამბისათვის, რაც [მათ] წინასწარ გა-გოთ. ხოლო როცა გაიგეს შშვიდობით დაბრუნება, შეეგება მეფეს დიდი სიხარულით ქალაქის მთელი ხალხი" (19, 10).

ტექსტის განხილვიდან ირკვევა, რომ ნანა დედოფალს და მისი წინამ-ძღოლობით „ყოველსა ჭალაქს" კი არ განუცდიათ შშის დაბნელების გა-ლენა საკუთარ თავზე, არამედ ჯერ სმენიათ (რომელიც წყაროს საშუ-ალებით) „მის ზედა მოხვეული იგი სიბნელე" და „წარწყმედა" და მერე „მოკვეცა შშვიდობით", სმენიათ და არ განუცდიათ. გაჩოდის რომ, თუ შშის ასტრონომიულ დაბნელებასთან გვაქვს საქმე, თბილისს მთის ძირში მდებარე მცხეთა-ქალაქზეც უნდა გავრცელებულიყო იგი. უნდა ვიფიქროთ, რომ ავტორისათვის არსებობდა რაღაც შინაგანლოგიკური მი-ზეზი, რომლის გამოც ნანა დედოფალს, მიუხედავად ეშმარიტად არსებ-ული შშის დაბნელებისა, შშის ნათელი კვლავ უბრწყინავდა. ცნელი დასაძებნი არ უნდა იყოს ეს მიზეზი, რადგან ნაწარმოების მიხედვით ახალი რელიგიის მქადაგებელი, უკვე ტაბ დედაკაცი — ნინო, ეს ქალიშვილი ხანია ნანა დედოფლისათვის „დედად". ხოლო ქრისტე მის ღმერ-თად იყო ქცეული.

ავტორმა ხაზი გაუსვა ნანა დედოფლის (და ამდენად მასთან მყოფ-თათვისაც) სულიერ ნათელში ყოფნის დადებითშინაგანლოგად ფაქტს, რომ-ლიც ალბარ საჭიროებდა მისი მოქცევისათვის რაიმე მიზეზის გამონახვის აუცილებლობას.

ალნიშნულის დადასტურება შეიძლება მოიძებნოს ოთხივე ხალვებში, სადაც მითითებულია, რომ ქრისტიანული რელიგიის დედაქალაქში — „და ქალაქსა მას არა უქმს შშე, ანუ მთოვარე შნათობად, რამეთუ დედ-ბამან ღმრთისამან განანათლა იგი, და სანთელ მისა არს ჯოვი იგი" (გამოცხადებაი, 21, 23).

ამგვარად, ქრისტიანულ ქვეყანაში საყოველთაო სულიერი ნათელი სუფევს, გასხვავებით „ჩრდილო" ქართლისაგან, რომელიც საჭიროებს სხვა სინათლის წყაროს.

ამრიგად, ჩვენს მიერ განხილული „ნინოს ცხოვრების" ამ რედაქციებ-ში, სადაც ნათელი დაუბნელდა შშოლოდ მირიანს, ავტორებმა განსა-კუთრებული სიკაცრით გააკონტროლეს ბის საკუთარი ცოდვების ხელ-რეშ. მეფის პირადი ტრაგედიის უმძიმესი მომენტი, რომელშიც მირიანს „ბნელში ყოფნის" საბედისწერო მუხტი იყო ჩადებული, გამოიყენეს ავ-ტორებმა, ლოკვა აღავლენინეს მირიანს ამალი ღმერთის მიმართ და სინათლის დაბრუნება ქრისტეს ძალისხმევის დამადასტურებელ ნიშნად აქციეს. „ნათელი ღამის" ფენომენი მანამდე მირიანის გონებისათვის მი-უწვდომელი იყო. შეიძლება ითქვას, რომ ალნიშნული რედაქციების ავ-

ტორები ნაწარმოების საფუძველად ელებენ გამონაგონ მოდელზე აგებულ ინსაღგულეს, სადაც გამონაგონი ამბის ცნება მთლიანი და მთლიანი სიმბოლოს ტოლფასია. მისი ფუნქციაა ფარული შინაარსის ჩვენება, ე. ი. მოკვეთილი შემთხვევაში გამონაგონი სტრუქტურა სინამდვილისა ესთეტიკური ფენომენის მნიშვნელობას იძენს. ამ თვალსაზრისით, გამონაგონილ სიუჟეტურ სიტუაციას — მორიან ბუების დაბრმავებას, მიუხედავად იმისა, რომ მისი მარიუბულობა გამჭვირვალე ძაფითაა ნაკერი და სინამდვილისგან ძალზე დაშორებულია, აქვს თავისი გამართლებაც, რომლის აღქმაც მთლიანი სიმბოლოს საშუალებით ხერხდება.

ი. ბელი წერს, რომ „სიმბოლო არის სახე, ბუნებიდან აღებული და შემოქმედებით გარდასახული; სიმბოლო არის სახე, გამეორებადობული თავის თავში მხატვრის განცდებისა და ბუნებიდან აღებული ხატების" (5, 8).

მზის დაბნელება სიმბოლოა ღვთის რისხვისა მორიანის, ოიდიპოსის — სახელმწიფოს მეთაურის მიმართ, რომელიც ჯერჯერობით ეწინააღმდეგებოდა რა ახალი ოიდიპოსის უპირატესობის აღიარებას, მით ორმაგად სცოდავდა ღვთის წინაშე საკუთარი თავისა და ძველი ერის მოქცევის დაგვიანებისათვის.

ნათლის დაბრუნების ფაქტი აღასტურებს ამ მოსაზრებას. ალეარი რა მეფემ ძველი ერისა და ბერის წინაშე ახალი ღმერთის მნიშვნელობა, მით თვალი აეხილა არა მარტო მას, არამედ გზა გაეხსნა ნათლისაკენ ძველ ერს. სიბნელემ ბნელ სულში შეა ნათელი, რომელმაც შეძლო ქვეყანაში საყოველთაო სულიერი ნათელი დაამკვიდრა.

„ნინოს ცხოვრების" ამ რეალიკებში, სადაც ნათელი დაუბნელდა მორიანს და მის მხლებლებს, ავტორებმა მორიანს მზის დაბნელება ძველი ერის ნათლის დაკარგვად აღიქვეს. შემდეგითებული მორიანი, ჯერ კიდევ ამქვეყნიანი, უზენაესი ნათლის საპოვნელად პირველად მასთან ახლოს, მიწაზე არსებული ღვთაებებს, თავის ძველ ღმერთებს — არმაზსა და ზალეს აღუდგენს ლოცვას. მათ არ აღმოაჩნდათ ძალა მზის ნათლის დასაბრუნებლად. მთლიანად ამის შემდეგ იკვეთება მორიანის გონებაში აზრი ქრისტეს ყოველისშემძლეობის შესახებ, რომლის გაცნობიერებით მასთან ნათელი ხდება საკუთარი ცოდვების სიმძიმე.

მორიანი აღადგენს ყველრების ნინოს ღმერთის — ქრისტეს მიმართ და ხდება სოცრება — მზის ნათელი უბრუნდება მეფეს და მის ერს. სინათლე ბნელ სულში მოდის სიბნელის გზით. აქედან აზრი: მზე — ხალხელი ხატია უხილავი ქრისტე ღმერთისა. ამიტომ, ლოცვა აღადგენილია არა მზის მიმართ, არამედ ქრისტესადმი, ერთადერთი, ყოველისმხილველი და ყოველისშემძლე ღვთაებისადმი. აქაც ავტორებმა მზის დაბნელებისა და ნათლის დაბრუნების ეპიზოდი გამონაგონი სინამდვილის მხატვრული

აზრით დატვირთეს და მის სიმბოლოს მნიშვნელობა მიანიჭეს, ასევე რიგორც სახარების ავტორებმა — შობის დაბნელების მიტივი ქრისტეს ხორციელ სიკვდილს დაუკავშირეს, შობის დაბრუნება კი ქრისტეს სულერ ანუ ზეციურ ნათელში ასვლას. შობის დაბნელების ეს ვარიანტი განკუთვნება სახისშეცვლების ერთ-ერთ ტიპს, კერძოდ, ეიკონურ სახეს, სადაც შობის დაბნელების სიმბოლური გაზრების დადასტურება ასევ სიმბოლოს მეშვეობით — შობის განათებით ხდება.

რ. სარაჭის აზრით, შობის დაბნელების ეპიზოდი კონფლიქტური მიტია, რომელშიც განეიჭებულია შობის ღმერთობა. ამბავლების ავტორი ეყრდნობა არისტოტელეს ამოლოგიას და მიმართავს ქართული მწერლობაში გავრცელებულ ლიტერატურულ მიტივს (15, 41-42).

ამ მოვლენის გარეგანი, ხილული რაობის — სახის მიღმა ფარულ სხვ მოვლენა, რომელზეც ეგი მიგვანიშნებს, რომელთანაც მას აქვს რ ადაც, შეიძლება სრულიად მცირე კავშირი, რომელიც ზენათლის ანუ სახის მიღმურ შინაარსს გულისხმობს და უხილავი ქრისტესმიერი ნათლის სახით აღიქმება.

„ეს გზა ხილული წინასიხიდან, უხილავი მისტიკური ბირველსახეკენ, რომელიც სხვა არა არის, თუ არა „წმინდა ნათელი", გულისხმობს ტრადიციული, საფეხურებრივ შემეცნებას. მას აქვს საწყისი ბირველსახეში, მაგრამ არა აქვს საზღვარი. ამას გულისხმობდა თავად დამასკელი, როცა წერდა: „სადაც არის ხილვა და ჩვენება დაფარულისა". „დაფარული აზრის სილამაზე კი მისსავე იდეალებშია", — წერს რ. სარაჭე (16, 154).

მირიან მეფის სულიერი განვითარების გზა ნათლისა და წყვდიადის ორი მდგომარეობიდან სამ ყაიდას გადის. მირიანში მისი ყოფილი საფეხური გვაქვს:

I. წინარე — სადაც წყვდიადი, ბოროტი, ბნელი წარმართობა ბატონობდა და ეგი განცალკევებული იყო სახიერისაგან, საკვეთილისაგან;

II. მეოთხე — შერევის დრო, სიბნელე — წარმართობისა და სინათლე — ქრისტეანობის შერეულების ყაბი, რომელიც მირიან მეფისათვის ყაბიხატა ეკლესიანიერი მოძღვრეთა — შობის დაბნელებით;

III. „ყაბი შეძლეგი და სიბოლოო" — აღდგენა ცალკეულისა, ყოფილ, რაც წარმართული რელიგიის დამსობითა და ქრისტეანული სარწმუნოების გამარჯვებით აღინიშნა.

„ხილულ სახეებში სიბნელეა, მიღმურსა და უხილავშია ჭეშმარიტი სინათლე, ეს ნათელი კი უნდა ვეძიოთ ბნელში", — წერს რ. სარაჭე (16, 139).

სწორედ მირიან მეფემ ქრისტეს ნათელი შობის დაბნელების გზით იხილა.

„ნინოს ცხოვრების" რედაქციებში აღწერილი ქართლის მოქცევასთან დაკავშირებული მოვლენების ხათაურიდანვე ზედმიწევნით ეხმიანება ფასილ ბარნოვის რომანი — „არმაზის მსხვრევა".

არმაზის მსხვრევის ეპიზოდი, რომელიც „მოქცევაა ქართლისაის" მახედვით, რელიგიათა კონფლიქტისა და ქართლის მკვიდრთა გაქრისტიანების გზაზე პირველი საწყისი მოვლენაა, ვ. ბარნოვის რომანში ფინალად არის მოწოდებული. ავტორის მიერ ქართლის მოქცევის დამაგვირგვინებელ მომენტად არმაზის მსხვრევაა გაგებული და არა შუის დაბნელება, როგორც ეს „ნინოს ცხოვრების" რედაქციებშია.

რომანში შუის დაბნელების ეპიზოდი წინ უსწრებს არმაზის მსხვრევას. ვ. ბარნოვის მიერ მოვლენათა ამგვარ გადანაცვლების გარკვეული მიზანი აქვს, რათა უკეთ აღვიქვათ და შეეცნოთ არმაზ ყურის მიღმა ისტორიულად არსებული პოლიტიკურ-საეკლესიოებრივი კატაკლიზმები.

რომანის მიხედვით, თოხატის ყურნაკზე სანადირიდ წასული მირიანი და მის მხლებლებს დაუბნელდათ შუე. „ნინოს ცხოვრების" რედაქციათა შუაგასილ, აჭაც, თავდაპირველად, მეფე საშველად არმაზს მიმართავს ლოცვით, მაგრამ ამაოდ. ამ ეპიზოდში ვ. ბარნოვმა, ირეტიპისაგან განსხვავებით, ვიდევ უფრო გააძლიერა ფერები — „უფრო დაბნელდა, ანდენ ყარსკლიანი. არ სჩანდა მთვარე" (4, 530).

შემდგომი მოვლენები ისე ვითარდება, ვით „ნინოს ცხოვრებაში". მირიან მეფე ნინოს ჯვარცმულ ლმერთის სათნოს ხსნის და მთელი საქეფოს სრული მორჩილების აღუთქვამს — „განელდა ბნელი. ნათელებოდა ქვეყანიერება. ანდა შუის ყური. გადიწმინდა მნათობმა სახე. ოწყო კაშაში. შეწყდა მზეკთ დენა. ულოცვიდნენ მზეკოან მეფეს გადარჩენისა" (4, 531).

„არმაზის მსხვრევაში" შუის დაბნელებამ, „ნინოს ცხოვრების" რედაქციათაგან განსხვავებით, მთელი ქვეყანა მოიცვა. მკვლეთაში დარჩენილი ნინო ლოცულობდა და ქართლის ერი ისევე გინაცვლიან წყვლიადს, ვით მეფე.

ვ. ბარნოვს ამგვარი განსხვავებული ბასიგის შეტანა ესაჭირება, რათა ამ ფაქტთან მიმართებით წარმოაჩინოს ქართლის მკვიდრთა სხვადასხვაგვარი წარმოდგენებისა და რელიგიური მრწამსის არსებობა.

შუის დაბნელება, ისე ვით „ნინოს ცხოვრების" რედაქციებში, რომანში პერსონიფიცირება მიერ სხვადასხვაგვარად იქნა აღქმული. განსაკუთრებულად ხსნის ერთნი დიდ არმაზს მიაწერდნენ. ძველისძველი ხ

ია მოსაგნი — ციშულ-თარ-ხეს და მის ცალ ითრეშანს — ქართველთა დედას; ჯვარცმული ქრისტეს მოსაგნი კი — თავიანთ ლმერთს — იესოს.

„ნინოს ცხოვრების" რედაქციათაგან განსხვავებით, რომანში შუის დაბ-

ნელების მოვლენის ასახსნელად შეფიტანილია ამირანის მითოლოგემის: სახე — „საძულველად მოიკვლა ჯვეანას ბნელი, თუ ამირანს ლასტი არ ჩაეფდა გველეშაპისთვის: გასწო წნელი შუბ და გამობრწყინდა!", — ამბობენ ერთნი (4, 531).

ეს ეპიზოდი, გარკვეულწილად, ადგილობრივების შუბის დაბნელების ხუმანტიკას და მიუთითებს ქართველთა ცნობიერებაში ამირანის მითის მნიშვნელობაზე, რაც ერთობ უერთადერთად მიაჩნია ავტორს.

როგორც ვხედავთ, „არმაზის მსგრეველში" შუბის დაბნელების მიზეზზე კი არაა საუბარი, როგორც ირეკტიკაში, არამედ აქ შუბის ნათლის დაბრუნების ფენომენია წამყვანი. ამოსავალია ხსნა და არა უბედურების პირველმიზეზის ძიება. პერსონაჟთა ამგვარი დამოკიდებულებით ვ. ბარნოვი მიგვანიშნებს, რომ მთავარია შედეგი და მისი მრავალმხრივი გაცნობიერება.

ამგვარად, ყოველივე ზემოაღნიშნულის მიხედვით შეიძლება ითქვას, რომ „არმაზის მსგრეველში" ვ. ბარნოვი ძირითადად მიჰყვება წინარე წყაროებს. ეპიზოდთა ამლებური მხატვრული და ესთეტიკური ფენომენი დატვირთვის მეშვეობით, პარადიგმულ ხასიათს ანიჭებს მით, ამად სულს უდგამს ძველ ქართულ ამბულებებში აღწერილ მოვლენებს.

საერთოდ, სიმბოლოს მიზანდასახული მომარჯვების მხატვრული ნაწარმოების ლირსების წარმომნებისა თუ ავტორისეული აზრის დასაბუთებისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს. თუ მეფე მირიანისათვის შუბის დაბნელებასთან დაკავშირებული მიტივი ახალი რეალიის ჭეშმარიტების დადასტურებად და მისი მიღების ერთ-ერთ ძირითად არგუმენტად გადაიქცა, რუსული საგმირო ეპოსში — „ამბავი იგორის ლაშქრობისა" — მან სხვაგვარი მიტივირება პოვა.

როგორც ცნობილია, პოემაში ასახულია ნოვგოროდ-სევერსკის მთავრის იგორ სვიატოსლავის ძის ლაშქრობა პოლოვცების წინააღმდეგ 1185 წ. მან 1184 წლის სვიატოსლავის ლაშქრობაში წარმატების გამო ვერ მიიღო მონაწილეობა, ამიტომ მის სულს მძიმე ტვირთად აწვა განცვიფრებისა და მხიარულების შესაძლო ცილისწამების სიმძიმე და მორიგი ლაშქრობისას დამბარე ძალების მოუსვლელობა ვერ შეეწყო მიზეზი მისი დაყოვნებისა. იგორმა გადაწყვიტა წასულიყო ეკლესიებული ხელვილის შესახვედრად და დაეწყო ლაშქრობა მარტო, მკერდე ძალებით, რომელსაც თითქოს წინ აღუდგა შუბის დაბნელება, ლაშქრობის დაწყების მიზეზად ასევე ლილს. იგი უბედურების მომასწავებელ ნიშნად იქნა მიჩნეული, მეგრამ უკან დაბრუნება, ყეჩაღებთან შებრძოლებაზე ხელის აღება, იგორს ისევ სიმხდალედ ჩაეთვლებოდა და ამიტომ იგორმა მაინც აღლაშქრა. იგი დამარცხდა და მით რუსეთის ყარი გაეღო მტრებს, რამაც შუბის დაბნელების ფაქტი საბოლოოდ ნიშნისა და გაფრთხილების სიმბოლოდან ჭეშმარიტების შემცველ მოვლენად აქცია.

ამრიგად, მირიანი ნიღბირობას ამჟღავნებს, კოსმოსური ძალების გამოსახავს, სასოწარკვეთილებაში ჩაგრძნობილი ადამიანური ფაქტს ღვთის ჩარევად აღიქვამს და მის სიმბოლურ მნიშვნელობას ამჟღავნებს. თავადი ეფორი კი შუის დაბნელებას, რომელიც მის ყოფიერებაზე გალაშქრების წინ მოესწრო, ღვთისმეტყველი გადრეკილების სიმბოლოდ არ აღიქვამს, არ კრთება და გულდაგული მიდის მტრებთან საბრძოლველად.

მირიან შეფისაგან განსხვავებით, ეფორმა არა თუ იღალა, არამედ არც კი გაიხსენა ლმერთი.

დ. ლიხაჩოვი წერს, რომ „ეფორის ნება-სურვილი თითქოს უპირისპირდება ბედს, ბუნებაში ხორციშესხმულია: პირადული შედის კონფლიქტში ბუნებასთან, გარემომცველ სამყაროსთან" (10, 61).

> როცა ეფორმა ზეცით განცდა
> ბარბაცალი შუესა, მან დაინახა,
> შუით გადმოსული წყლიანთ თვი
> ნამობერილი მისი ლაშქარი.

და

> დაამონაგა მთავრის გონება
> ლიადი ლინის ჭაშნიკის ვინმა
> და ამ წყერვილმა გადაავიწყა,
> შუით მოგლენილი ავი ნიშანი (2, 7)

ეს შერკინება მისთვის საბედისწერო თავდება: სიკვდილი — შუის ხასელა; ლრუბლებით დაფარული ცა ან ჩამაგალი შნათობები — სიგა არა მარტო სიკვდილისა, არამედ მთავრის საბრალო დამარცხებისა ავტორთა (დ. ლიხაჩოვი, ვ. სავოდნიკი, ს. ბუგოსლავსკი) აზრით, ეს ფაქტი, რომ ავისმომასწავებელი ნიშნის მიუხედავად, ეფორი კვლავ ეგრძელებს ლაშქრობას პირადი დიდებისა და პატივის მოსაპოვებლად, მისი ბაგაცური, გმირული ბუნების გამოვლინებას ესვამს ხაზს.

„ამბავში" ბუნება გმირის სიცოცხლით ცხოვრობს. ნაწარმოებში ეფი აქტიური შემოქმედია და სწორედ ამიტომაა ეფი ადამიანური თვისებების მატარებელი. ყმეფურების მაუწყებელი ბუნება ამ ეპიზოდში არის ზატვრული ხერხი, ბოეტური გამონაგონი, რომლითაც ავტორი ეფორის ეუბნების თანაგრძნობას. ბუნება ეფრთხილების ეფორს ყმეფურების მოახლოებაზე, თითქოს ცდილობს აშორის მოსალოდნელი დამარცხება და შეაჩეროს ეფი სასიკვდილო გზაზე. ეფი ტყვედ ვარდება, მისთვის ბნელდება შუე.

ორივე შემთხვევაში შუის დაბნელებას ბედისწერის დადი აზრი: მირი-

ანისა და მისი საშეფოსათვის იგი ახალი სარწმუნოების მქადაგებლების არგუმენტად ჩაუყენია, ოღრის მიერ კი იგი ვერ იქნა გაზიარებული რიგორც სამბოლო ღვთის წყალობისა, ღვთის რწმენის მიმართ მისი გულგრილი დამოკიდებულებისა და საკუთარი ძალების ჰიპერტროფირებული შეფასების გამო, რამაც იგი ტრაგიკულ ბოლომდე მიიყვანა.

„შენ ის კონაა (სხმულია), რომელიც ტალღისებრ გადიეკლის მაგ „ამბავს"... შენ ბნელის წინაშეხვედეთ თითქოს", — ასეთი შეფასების აძლევს ლ. ლიხაჩოვი შოთის ნაციოს პრობლემას ამ პოემაში (11, 61).

მართალია, ოღრის დამარცხებაც აღიქმება რიგორც სამნელი, ნაწინასწარმეტყველები შოთი. სვიატოსლოვიც თავის სიზმარში ასევე სამნელით აღიქვამს ოღრის დამარცხების ამბავს. და რიგორც „ქრონიკის ცხოვრებაში", რწმენით განათებული მირიანისათვის განათდა შენ, ასევე ოღრის დამარცხებით საშრომელოში ბრწყინდება შოთის ნათელი:

ლაღვარდისა ზეცა შენ ბარბაღლებს
და მთავარი ოღრი რუსულ მიწაზეა (2, 43).

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ოღრი შოთის დამნგლების დროს ქრისტიანი იყო, თუმცა მისი და ლაშქრის რწმენაში წარმართული ასევე მძლავრობდა (სწირავდათ შოთის ეკლესია, სიზმარი და სხვ.). მათი სულიერი ნათლის სპექტრში ჯერ კიდევ სეირბობდა ბნელი ხაზები.

მაშასადამე, რიგორც მირიან მეფესთან დაკავშირებული ეპიზოდში, ასე აქაც ორივე მეტაფორაა ძველ და ახალ სარწმუნოების შორის; ოღრიც წარმართული და ქრისტიანული რელიგიათა საბანზე დგას. ბნელია საბანზე მდგარი ყაყაჩოთათვის ფონების მართება, რაც ეკლესიაზეა წინასწარ მიღებული. ასევეთვე შეფასებას აძლევს ოღრის ამ ნაბიჯს — ეკლესიის ლაშქრობა — სვიატოსლავიც: ჯერ დათოკა ახალგაზრდული ენერგია და დამარცხდა.

მთავრის ჩაეკვა გულში სურვილი,
და ნიტერამ სძლია ზეკის ნიშანი (1, 13).

ჩვენ ერთიანეთს შეეადარეთ შოთის დამნგლების, რიგორც სამბოლოს ტალღისი მოვლენის გამოხატულება „ნინოს ცხოვრების" სხვადასხვა რედაქციებსა და რუსულ ეპოსში — „ამბავი ოღრის ლაშქრობისა". ამასთან ერთად, შეეცადეთ ამავე კონტექსტში მოგვეცა მიმოხილვა „სამეფო რიოლანდზე" და წარმოვაჩინოთ მისი შეგავება-დაპირისპირებანი ზემოაღნიშნულ თხზულებებთან.

ფრანგული საროაინდო ეპოსში — „სამეფო რიოლანდზე" ასახულია სად-

ინგლისისა და მისი საბეჭდო კარის გამდიდრებისათვის ჩატარებული დიდებული ომების ერთ-ერთი ეპიზოდი, რომელიც ორგანულადაა დაკავშირებული ქრისტიანული საარწმუნოების დაცვისა და მისი გავრცობის იდეასთან. საფრანგეთის მეფე კარლოსი თავისი ლაშქრით ბრუნდება ითქის შემორიგებული ესპანეთიდან და ირიურგარდში დარჩენილი მცველობის საარღლიდ მამაცობით სახელგანთქმული რაინდს — როლანდს ტოვებს. მეფის კარის ფარული ინტრიგების მეოხებით წარმართული ესპანეთის ხელე და მისი მთელი არმია, რომელიც თავისი სიძლიერით ბევრად სჭარბობს ფრანგებს, თავს ესხმის როლანდს. ეს უკანასკნელი, თავისი ძალების მეტისმეტად დიდი რწმენისა და რაინდული სახელის გატეხვის შიშით, ყურად არ იღებს თავისი მეგობრის — ოლივიეს და სხვათა გონივრული რჩევას — ბუკით მოუხმოს უკან მეფე კარლოსსა და მის ლაშქრს დასახმარებლად. ამიტომ როლანდი რჩება მარტო. წარმართმა ესპანელებმა ბოლო მებრძოლამდე გაუელიტეს მცველობა როლანდს, რომელიც გმირულად დაიღუპა ბრძოლის ველზე.

მზის დაბნელების მოგონებას, რომელიც მზიანურად ფენომენს, ჩვენ ეგულებით „სიმღერაში როლანდზე". ესპანელთა წინააღმდეგ რაინდთა და მისი მცველობის ბრძოლის დროს საფრანგეთში დაბნელდა მზე:

> შუადღისას კი ირე-მარე ბნელმა მოიცვა,
> ნათელდება მზოლოდ მაშინ, როცა ცაზე იელვებს.
> ყველა შეეცინა საშინელმა შიშმა და ძრწოლამ
> და იძახიან: აღსასრული მოვიდა ჩვენის,
> ჩვენ თვალწინ დადგა საუკუნის მბრალმანე ბოლო (14, 51).

მზის დაბნელება, ისევე როგორც „ნინოს ცხოვრებაში", „სიმღერაში" წარმოდგენს ნაწარმოების კულმინაციურ წერტილს, რომელიც საფუძველია ნათლის გამფენისა თხზულების სხვა ეპიზოდებისათვის.

„ნინოს ცხოვრების" და „ამირანის" ავტორებისაგან განსხვავებით, „სიმღერაში როლანდზე" მზის დაბნელება, რომელიც სასასრულებლად ფენომენის მჭიდრო იდეა, გამსნილია თვით ავტორის მეშვეობით:

> მათ არ იცოდნ არაფერი და ვერ მიმხვდარნ,
> ეს არის მზოლოდ დიდი გლოვა როლანდის გამო (14, 51-52).

ნოვგოროდ-სევერსკის მთავარ ოგორის მსგავსად, როლანდი ასრულებს უფუნქციო საქმიანობას გამო, მაგრამ მისგან განსხვავებით, როლანდი თავად არ ყოფილა. მოწმე მზის დაბნელებისა, რომელიც ღვთის რისხვისა ხ

ოდან, რადგან მზის ნათლის გაჭრობა ზიზღი მისგან შორის — საფრან-

გეთში. ამ ეპიზოდიდან ვიგებთ, რომ ბრძოლის ბედი გადაწყვეტილია — როლანდი მარცხდება სიყვიერისა და უგუნური გულადობის გამო, მაგრამ გმირულად. სრულიად აღარაა საჭირო შუბ დაებნელოს როლანდს, რადგან ეს დაბნელება, რომელიც საფრანგეთში მოდგა, ფიქტიურად გულისხმობს იმ არაწერილ დაბნელებას, რომელიც როლანდს უნდა ეცხო და რომლის არსებობაც ფუნქციადაკარგული შატეგრეულ დირებულებად ჩაითვლებოდა. ავტორმა როლანდს მხოლოდ სწორი რამე აკმარა, მეგობრის მეორ ნაოჭებში, რომელიც როლანდმა ფერ გაიაზრა როგორც ეშმაკობის შემცველი მოქმედი:

ოლივერმ თქვა: „წარმართობა ბევრნი არიან:
ჩვენ კი, ფრანგები, ცოტანი ვართ, ასე მგონია —
ჩემი როლანდო, დაუფარავ შენ საფარავ:
კარლოსი მის ხმას გაიგონებს და მობრუნდება (14, 39).

„სიმღერის" ავტორი ბუნებას უპირველებარებს თავის სიბანელს, მეგობრობასა და წუხილს თვით როლანდისა და მისი ბედისადმი. უბედურების მომასწავებელი შხის დაბნელება გვევლინება როგორც მატერიალური ფენომენი, ბოეტური გამონაგონი, რომელიც სიმბოლური აზრის გამომტყველებაა.

„სიმღერაში" შხის დაბნელების ეს ეპიზოდი ორგვარი სიმბოლური დატვირთვის მატარებელია: I — ბნელდება შხე თვით საფრანგეთის დამარცხებისა და როლანდის დაღუპვის გამო; II — სიმბოლურად ბნელდება შხე — ეჩვენება საკუთარ როლანდისათვის, რაც ავტორის ჩანაფიქრით, ერთგვარი მიზეზია შხის დაბნელებისა და ამავე დროს შეღებვა

ოლივერისა და როლანდის დამარცხება გარდაუვალია. ბერგელისათვის ეგი ნაწინასწარმეტყველებია შხის დაბნელებით და გამოწვეულია ოლივერის განდიდების სურვილით, რომელიც ამ ეპიზოდისათვის ჩაითვლება გონებაზე აღმატებულ თვისებად. როლანდისათვის კი ბნელდება შხე არა რეალურად, არამედ სიმბოლურად. ამ ეპიზოდში ერთმანეთის უპირისპირდება: თავგანწირვა შეფისათვის, ქრისტიანობის ხსნა საფრთხისაგან და გონივრული ქმედება, რომელიც მხოლოდ და მხოლოდ როლანდზეა დამოკიდებული, ისევე როგორც „ალბაგში" — ოლივერზე. ორთავე გმირი საკუთარი უგუნურების მსხვერპლი გახდა. დამარცხებით დაკარებულმა ოლივერმა დაღუპა მთელი თავისი რაზმი და თვით ტყვედ ჩავარდა. მისი ქმედება — შხის დაბნელების (როგორც სიმბოლური ნიშნისა — გაფრთხილებისა ზემოდან) შემდეგ ბრძოლის დაწყება, აღიქმება ქრისტიანული რწმენის ღალატად, რომელსაც თავად ოლივერი ორ ცდილობს გაიაზრის როგორც ულიდესი ცოდვა. მისგან განსხვავებით, როლანდი

მთელ თავის მოქმედებაში ჭეშმარიტ ქრისტიან რაინდად რჩება. იგი არათუ გრძნობს თავისი შეცდომის სიმძიმეს, არამედ ღმერთის წინაშე ინანიებს თავის ცოდვებს; ცდილობს გამოისყიდოს თავისი დანაშაული — სასოწარკვეთილი როლანდი ბუკის ძახილით მოიხმობს კარლოს მეფეს შურისძიებისათვის და გმირულად იღუპება თავის თანამებრძოლებთან ერთად ხმალშემართული, პირით ესპანეთისკენ.

ქართველთა მეფე მირიანი, იგორისა და როლანდისაგან განსხვავებით, გონებისმიერ მოქმედების უპირატესობას გრძნობს და ამდენად, მისი გადაწყვეტილება გამართლებულია. ქრისტიანობის აღიარების შემდეგ მირიან მეფე ინანიებს ცოდვებს და ეთაყვანება ნათელს, რომელიც სიბნელის ცდომილებისაგან იხსნის მას და მთელ ქართველ ერს.

„სიმღერაში" სიმბოლო-მზის დაბნელების ერთგვარ დამთავრებას წარმოადგენს მეფე კარლოსის მიერ მტერზე შურისძიების მიზნით წარმოთქმული ლოცვა მზისადმი:

პირქვე დაემხო, შეევედრა ღმერთს სასოებით,
რათა უბრძანოს ბრწყინვალე მზეს არ ჩაესვენოს,
არ დადგეს ღამე, კვლავ გაგრძელდეს ნათელი დღისა (14, 88).

ეს არის ბრძოლა ქრისტიანობის წარმართობასთან, შურისძიება როლანდისათვის, რომელშიც კარლოს მეფეს უზენაესი ძალა ეხმარება (ჩერდება მზე). ამიტომ ბრძოლის ბედი წინასწარ გადაწყვეტილია და მთელის მზის ნათელი ბრწყინვალებს დროის ხანგრძლივ მონაკვეთში.

როცა კარლოსმა ნახა, უკვე მოისრა მტერი,

....

პირქვე დაემხო და მაშინ ღმერთს მადლობა უძღვნა,
რომლისაც იგი ზეზე ადგა, მზე ჩაესვენა (14, 88).

ფრანგულ ეპოსში ბუნებრივი ძალები არათუ აძლიერებენ მოვლენათა მნიშვნელობას, არამედ ისინი წარმოადგენენ საფუძველს სიუჟეტის განვითარებისათვის. „სიმღერაში" ნათლის გადასვლა ხდება ერთი მოვლენიდან მეორეზე, რომელიც ქვეშეცნეულად მიმდინარე პროცესია და, თითქოს, გარდაუვალი კანონიც. სულიერი ნათლით შემოსილ ფრანგთა ლაშქართან დაპირისპირებული წარმართი ესპანელები ეყრდნობიან თავიანთ ღმერთებს. დგება მომენტი მათი სულიერი შემობრუნებისა, რომლის დამაგვირგვინებელ ეტაპად ითვლება მათი დედოფლის — ბრამიმონდის გაქრისტიანება.

„სიმღერაში" ნათლის ესთეტიკა თავისებური განვითარების გზას მის-

ლევს — თავისი წარმოშობიდან რეალობასთან კონფლიქტში (ნაწარმოების დაწყებისას), ოპტიმისტური გადაწყვეტილების პოულობს სიუჟეტის განვითარებისას და მის დამამთავრებელ ნაწილში.

როლანდის მიერ გამოწვეული ბრძოლა ხდება პირველმიზეზი ნათლის განფენისა მთელ „სიმღერაში“:

I — შის დაბნელება ბრძოლის დროს სხვა სივრცით ორეულში — საფრანგეთში;

II — შის ნათლის შენერება მეფე კარლოსის თხოვნით წარმართებზე გასამარჯვებლად;

III — წარმართული ყურების დაჭყლეტა;

IV — ძველი რელიგიის უარყოფა და ახალი რელიგიის აღიარება.

ამგვარად, შის დაბნელება არის ცენტრალური ეპიზოდი ამბავლებისა, რომელიც „მოჭყლეტა ქარიალისას“, „მეფეთა ცხოვრების“ და „ნინოს ცხოვრების“ რედაქციათა მიხედვით სხვადასხვა ვერსიითაა წარმოდგენილი.

„ნინოს ცხოვრების“ რედაქციათა მონაკვეთები გვაგებინებს, რომ შის დაბნელება მირიან მეფისათვის სიმბოლოა ღვთის რისხვისა, რომელმაც მირიანი უნდა შეშიაბრუნოს ჭეშმარიტებისაკენ, ანახოს მას მანამდე უხილავი, ნათელი გზა სულიერი ამაღლებისაკენ, აზიარის ქრისტესმიერ ნათელს.

შის დაბნელების ეპიზოდს ამგვარი ანტინომიური გაგება აქვს: ეს არის სიბნელის გზით მოსული და დამკვიდრებული ნათელი სიბნელეში.

„ნინოს ცხოვრებაში“ შის დაბნელებას, ვითარცა სიმბოლოს გამოყენებას ერთგვარი ტრადიციული ძირება აქვს და მისი გამოყენება „ახალი აღთქმის“ კონტექსტში პოულობს ანალოგებს, სადაც ნაჩვენია შის სიმბოლო ქრისტეს სიკვდილს უკავშირდება. „ნინოს ცხოვრებაში“ სიმბოლო — შის დაბნელება ესთეტიკური ფენომენია და განსაზღვრავს ლიტერატურ ტიპს განეკეთვნება.

„ნინოს ცხოვრებისაგან“ განსხვავებით, ძველ რუსულ და ფრანგულ ეპოსებში — „ამბავი იგორის ლაშქრობისა“ და „სიმღერა როლანდზე“, შის დაბნელებას, როგორც სიმბოლოს, სხვადასხვაგვარი ფუნქციური დატვირთვა აქვს. თუ წარმართი მირიანისათვის შის დაბნელება ქრისტესმიერი მოვლენაა, ნოგორიდ-სვიატოსლავის მთავარ იგორისათვის იგი სიმბოლური დამარცხების წინასწარმეტყველური ნიშანია, რომელსაც იგი ქრისტესმიერი გაფრთხილების სიმბოლოდ არ აღიქვამს; ბნელმა ნათლის გაკლით შვა ბნელი, რითაც „ცალავ სინათლეს ზიარებულიყო მთავრის სული.

„სიმღერაში როლანდზე“ შის დაბნელების ეპიზოდი ორგვარი სიმ-

ხოლური მნიშვნელობისაა: I — ბნელდება შუა თვით საფრანგეთის ლაპარაკებისა და როლანდის დაღუპვის გამო; II — სიმბოლურად ბნელდება შუა — ჭრება სიცოცხლე როლანდისათვის, რომელიც, ავტორის ნებიერი, ერთგვარი მიზეზია შუის დაბნელების და ამავე დროს შედეგიც.

„ნინოს ცხოვრების" რედაქციებსა და „ამბავის" ავტორთაგან განსხვავებით, „სიმღერაში" შუის დაბნელება, როგორც სამსჯავროებითი დასკვნის მჭევნე იდეა, ახსნილია თვით ავტორის შეშფოთებით. საფრანგეთის ეფეს ვედრებით ბრძოლის ასპარეზზე, დროის გარკვეულ მონაკვეთში შესრულებული შუა — სიმბოლური გამოხატულებაა ღვთის წყალობისა, რომელიც ქრისტიანი ხალხის გასაძლიერებლადაა მოცემული და რომელიც უფალმა საფრანგეთისა და მის ქრისტიან მეფეობას მოწყალებად მიაგო დაბნელებისას დაგარგული ნათლის ასანაზღაურებლად.

სეკვენციური ჯვრის გაბმა და საბოლოო გადაწყვეტილების მიღება ქართლის მეფე მირიანისა და ნოგვორიდ-ეფესკის მთავრის ოთორის მიერ შუასთანაა დაკავშირებული; პირველისათვის მისი დაბნელება ძველი სარწმუნოების ღალატით და გაქრისტიანებით მთავრდება, „ამბავში" კი წარმოჩენილია წარმართული რელიგიის კიდევ ერთი გაბრძოლება საკუთარი პოზიციების განსამტკიცებლად, რომელიც, გარეგანი წინააღმდეგობის მიუხედავად (ოთორმა მაინც იღალატა), საბოლოო შედეგით ოთორის ქრისტიანული რწმენისადმი ღალატად აღიქმება.

მეფე მირიანი, ოთორისა და როლანდისაგან განსხვავებით, გონებამიერ მოქმედების უპირველესობას გრძნობის და მისი გადაწყვეტილება გამართლებულია.

„ნინოს ცხოვრების" რედაქციათა ავტორებმა ამგვარი სულიერი ტრანსფორმაციით და ნათლის ესთეტიკის მიზანმიმართული ჩვენებით, წარმოადგინეს მირიან მეფისა და ქართლის ხსნის ცხოველმყოფელი გზა. შუის დაბნელების სიმბოლური დატვირთვის შეშფოთებით მათ „ჩრდილი" ქართლი ნათლის საფანელ აქციეს.

ციტირებული ლიტერატურა

1. ამბავი ოთორის ლაშქრობისა, თარგმანი და წინათქმა ხ. ჩიქობავისა, თბ., 1938.

2. ამბავი ოთორის ლაშქრობისა, თარგმანი და წინათქმა ჯ. ბოჭორიძისა, თბ., 1957.

3. ირსენ ბერი, ცხოვრება და მოქალაქეობა და ღვაწლი წმინდის და დიდებულისა ჩუენისა ნინოისა..., ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, ტ. III, თბ., 1973.

4. ვ. ბარნოვი, ანბანის შესწავლა, თბ., ტ. VII, თბ., 1962.
5. ა. ბელი, სიმბოლიზმი, მ., 1910 (რუსულ ენაზე).
6. გელასი კესარიელი, გალობანი, ტ. I, ტექსტები ქართული თარგმანითურთ გამოსცეს და განმარტებანი დაურთეს აკ. გაბუნიამ და ს. ყაჯრიშვილმა, თბ., 1961
7. ეროვნია სოზომენე, გალობანი, ტ. I, ტექსტები ქართული თარგმანითურთ გამოსცეს და განმარტებანი დაურთეს აკ. გაბუნიამ და ს. ყაჯრიშვილმა, თბ., 1961
8. თეოდორე კვირელი, გალობანი, ტ. I, ტექსტები ქართული თარგმანითურთ გამოსცეს და განმარტებანი დაურთეს აკ. გაბუნიამ და ს. ყაჯრიშვილმა, თბ., 1961.
9. ლევანტი მარუფელი, ცხოვრება ქართველთა შუფალისა და პირველთაგანთა მამათა და ნათესავთა, ქართლის ცხოვრება, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაჯრიშვილის მიერ, ტ. I, თბ., 1956.
10. დ. ლიხაჩოვი, „ამბავი იორის ლაშქრობის" ავტორის ისტორიული და პოლიტიკური თვალსაზრისი. ამბავი იორის ლაშქრობისა, გამოკვლევები და სტატიების კრებული ვ. ალხაზიშვილისადმი მიძღვნილი, მ., 1950 (რუსულ ენაზე).
11. დ. ლიხაჩოვი, ისტორიულ-ლიტერატურული ნარკვევები, მ.—ლ., 1955 (რუსულ ენაზე).
12. „მოქცევაი ქართლისაჲ", „ნინოს ცხოვრების" შატბერდულ-ჭელიშური რედაქციები, ძველი ქართული აგიოგრაფიული ძეგლები, I, აკ. ალექსიძის რედ., თბ., 1953.
13. რევაზიანი, გალობანი, ტ. I, ტექსტები ქართული თარგმანითურთ გამოსცეს და განმარტებანი დაურთეს აკ. გაბუნიამ და ს. ყაჯრიშვილმა, თბ., 1961.
14. სიმღერა როლანდზე, თარგმანი ს. გვეტაძის, აკ. ალექსიძის, ს. ყარალაშვილისა, თბ., 1948.
15. ს. სარაჯი, ქართული ენციკლოპედიური ლექსიკონი, თბ., 1978
16. ს. სარაჯი, ქართული ენციკლოპედიის ხუთეულისათვის, „ცისკარი", თბ., 1984, № 6-7.
17. სოკრატე სქოლასტიკოსი, გალობანი, ტ. I, ტექსტები ქართული თარგმანითურთ გამოსცეს და განმარტებანი დაურთეს აკ. გაბუნიამ და ს. ყაჯრიშვილმა, თბ., 1961.
18. ოჟნიბი ავტორი, „ნინოს ცხოვრება". ძველი ქართული ლიტერატურის ჭრილში, ს. ყუბანიშვილის რედ., თბ., 1947
19. „ქართლის ცხოვრების" ძველი სომხური თარგმანი, აკ. ალექსიძის რედ., თბ., 1953.